

דעת לשון

מחקרים בלשון העברית לתקופותיה
במלאת עשור לחוג ללשון העברית במכללת אפרתה

דעת לשון

מחקרים בלשון העברית לתקופותיה
במלאת עשור לחוג ללשון העברית במכללת אפרתה

בעריכת
יהודית הנשקה וסיגלית רוזמריין

החוג ללשון העברית, מכללת אפרתה
ירושלים תשס"ח

תוכן העניינים

7	פתח דבר
לשון המקרא	
11	אלישבע כהן ניגודי משמע בשורשים עבריים
25	שושנה יפה משמעויותיה של 'כי' במקרא
לשון חכמים	
39	ישראל רוזנסון 'בני מרון' – פרשנות ודרשנות כמבחן ההקשר
	ציון עוקשי 'קריעת ים סוף' כמשקפת תהליכי לשון
59	– קריעה, בקיעה או גזירה
67	מנחם כ"ץ 'עיון' ו'גרסה' – על מינוח דרכי הלימוד בתקופת חז"ל
לשון התפילה	
87	תמר כץ אחדותה של תפילת 'נשמת כל חי' לאור מאפייני השיח שלה
העברית החדשה	
115	עפרה מייטליס מנהיגות מהוססת – דוד ילין במלחמת השפות
	סיגלית רוזמרין אף, אָכָל וְאוֹלָם, לְמִרוֹת, אֵלֹו וְגַם –
147	מילות הקישור בספרות העברית החדשה
169	תהילה ברנדר לכל איש יש שם – השמות הפרטיים בישראל
183	יערה פריד בלשנות בבית המשפט
199	זהבה חזן דגשים כהוראת התחביר
207	דברי סיום

חברי המערכת:

יהודית הנשקה, ציון עוקשי, צופיה קרני, סיגלית רוזמרין

עריכת לשון: סיגלית רוזמרין

מזכירת המערכת: תמר כ"ץ

כתובת המערכת: החוג ללשון העברית

מכללת אפרתה, רח' בן יפונה 17, ירושלים 91102

daatlashon@gmail.com

מסח"ב 1-05-7234-965-978

©

כל הזכויות שמורות למכללת אפרתה

ירושלים, תשס"ח

סדר ועימוד: דפוס גרפית בע"מ

לוחות והדפסה: אופסט נתן שלמה בע"מ

פתח דבר

ארוכה היא ההיסטוריה של העברית ומרובים הם פניה. אינה דומה עברית המקרא לזו של המשנה, העברית של ימי הביניים לעברית הרבנית או המשכילית, ואף לא לעברית של ימינו. לכל רובד מאפיינים משלו, אבל העברית לעולם עומדת. כאדם זה, שחילופי העתים מוחרים עקבותיהם בפניו, ואעפ"כ הוא הוא מתחילתו ועד עתה. לפי דרכנו למדנו כי הלשון היא מעין פנים, המשקפים את המצוי בעומק נבכי הנפש, של היחיד ושל האומה. הדברים אמורים בכל לשון, אך בתולדותיה של העברית אירע נס חד פעמי. כי לאחר מאות שנים שבהן כבר לא נשמעה העברית כלשון מדוברת, הנה היא קמה לתחייה, קרמה עור וגידים ושבה לשמש רוח ממללא. לתופעה זו אין אח ורע בתולדות השפות. דיוות נשפכו כדי להסביר את התופעה, ורבים ניסו כוחם בפתרונה; ברם, ייחודה של העברית בכך במקומו עומד.

תהליך מופלא זה של תחיית העברית, שלעג ובוז היו מנת חלקם של חוזיו הראשונים, היה אכן ארוך וקשה, וכוחות הרבה נדרשו לשם כך. אך יש להטעים את מקומם של המורים לעברית בתהליך זה. כי בראש העושים במלאכת התחייה עמדו המורים. הם שהתמודדו עם משימה בלתי אפשרית: ללמד ללא שפה. אך הם העמידו שפת הוראה, כתבו ספרי לימוד, טבעו מושגים ומונחים, הוראות, תוכניות לימוד, ואפילו נזיפות ועונשים — בשפה שלעניינים אלה לא הייתה קיימת.

ברם, דווקא משהפכה העברית בוטחת ועומדת על רגלי עצמה, נראה שנשקפת לה סכנה של ממש. מקור הסכנה איננו חיצוני, כי יסודה בבעיה תרבותית, שאלה של זהות: הדוברים שוב אינם מחויבים בזיקת מעמקים ללשון מורשתם התרבותית, מפני הניכור הפושה לעיצומה של המורשת הזאת. מכאן השתלטותה המדאיגה של האנגלית בתחומים הולכים ומתרחבים, במקביל לרידודה של העברית, הידלדלותה ואף נסיגתה.

דרך המלך לפתרון מובילה לחינוך ולנושאים במשאו. על המורים לשוב ולהעמיד עצמם לפני המחנה ולהשיב את העברית למקומה הראוי. החוג ללשון במכללת 'אפרתה' שם לו למטרה להשיב את העברית למרכז השיח החינוכי. פעולות רבות נעשות לשם כך, ובמסגרת זו יש לראות את קובץ המחקרים הנמסר בזה לרשות הרבים — מורים, חוקרים וכל חובבי שפתנו. אנו תקווה להמשך ולפיתוח.

בכך זה מוצג מבחר מאמרים העוסקים במגוון נושאים לשוניים, ומתפרשים על פני

פתח דבר

תקופתיה השונות של העברית. רוב המאמרים בקובץ מיוסדים על עבודות סמינריוניות של בוגרות החוג ללשון, ומיעוטם — מאמרים מפרי עטם של חברי סגל המכללה.

אנו מבקשות להודות לכל המשתתפים בקובץ זה, המחברים וחברי המערכת. תודה מיוחדת יאתה לראש המכללה, פרופ' ישראל רוזנסון, על שהעלה את רעיון הקובץ, עודד ותמך בכל עת. נודה גם לגב' מיכל נדב, סמנכ"ל המכללה, על עינה הטובה ודלתה הפתוחה. יישר ד' חילם, ויהי נועמו עלינו ומעשה ידינו יכונן.

יהודית הנשקה

שלושה באלול תשס"ח